

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2025-4-6>

УДК 72.025.3+726.8

ORCID ID: 0009-0005-8649-5482

Владислав Лелітка

*аспірант кафедри архітектури та реставрації
Національний університет «Львівська політехніка»*

vladyslav.v.lelitka@lpnu.ua

*Науковий керівник – О. Стасюк, кандидатка архітектури, доцентка
Національний університет «Львівська політехніка»*

ВІЙСЬКОВІ ПОХОВАННЯ УГА В МІСТІ БЕЛЗ: АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА, СТАН ТА ЗАХОДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Анотація. У статті проаналізовано стан військових поховань Української Галицької Армії в місті Белз, що є зразком меморіальної архітектури початку ХХ століття. Дослідження акцентує увагу на технічному стані, типології та конструктивних особливостях стрілецьких хрестів, виготовлених із залізобетону, а також висвітлює практичний досвід локального реставраційного втручання. *Метою дослідження* є розкриття архітектурно-стилістичних характеристик поховань УГА, визначення збереженості та формування методичних підходів до реставрації й охорони цих об'єктів. *Методологія* ґрунтується на поєднанні польового обстеження, фотофіксації, історичного аналізу джерел і експериментального відновлення одного з ушкоджених хрестів. У межах роботи здійснено первинну інвентаризацію поховань, картографування об'єктів, реставраційний опис стану конструкцій та матеріалів, а також розроблено практичні рекомендації щодо охоронного режиму. *Наукова новизна* статті полягає у введенні в науковий обіг раніше неописаного комплексу поховань УГА, типологічному узагальненні хрестів та апробації адаптованої методики реставрації в умовах обмежених ресурсів. *Висновки* роботи окреслюють актуальні загрози (атмосферні, соціальні, організаційні), що впливають на збереження воєнної меморіальної спадщини, та пропонують міждисциплінарні підходи до консервації, які можуть бути впроваджені в локальну культурну політику.

Ключові слова: військові поховання, Українська Галицька Армія, стрілецькі хрести, реставрація, залізобетон, меморіальна архітектура, Белз.

Vladyslav Lelitka

*Postgraduate Student at the Department of Architecture and Restoration
Lviv Polytechnic National University*

vladyslav.v.lelitka@lpnu.ua

*Scientific advisor – O. Stasyuk, PhD in Architecture, Associate Professor
Lviv Polytechnic National University*

MILITARY BURIALS OF THE UKRAINIAN GALICIAN ARMY IN THE TOWN OF BELZ: ARCHITECTURAL HERITAGE, CONDITION, AND CONSERVATION MEASURES

Abstract. This article analyzes the condition of military burials of the Ukrainian Galician Army (UGA) in the town of Belz, which serve as a representative example of early 20th-century memorial architecture. The study focuses on the technical condition, typology, and structural features of the so-called "riflemen's crosses" made of reinforced concrete, while also highlighting the practical experience of local restoration efforts. The aim of the research is to explore the architectural and stylistic characteristics of UGA burial sites, assess their state of preservation, and develop methodological approaches to their conservation and restoration. *The methodology* combines field surveys, photographic documentation, historical source analysis, and the experimental restoration of a damaged cross. The study includes a preliminary inventory of the burial sites, cartographic mapping of the objects, documentation of the structural condition and materials, and the development of practical recommendations for conservation regimes. The scientific novelty of the article lies in introducing a previously undocumented set of UGA burials into academic discourse, offering a typological generalization of the crosses, and testing an adapted restoration methodology under limited resource conditions. *The conclusions* identify the main threats, such as environmental, social, and institutional, that endanger military memorial heritage and propose interdisciplinary conservation approaches that can be integrated into local cultural policy frameworks.

Key words: military burials, Ukrainian Galician Army, riflemen's crosses, restoration, reinforced concrete, memorial architecture, Belz.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (актуальність теми). Військові цвинтарі початку XX століття, зокрема поховання вояків Української Галицької Армії (УГА), є не лише місцями пам'яті, але й унікальними зразками національної меморіальної архітектури. Проте ці об'єкти перебувають поза сферою належного фахового опрацювання. Відсутність охоронного статусу, паспортизації, фахового догляду та широкої публічної обізнаності створює передумови до поступової втрати значної частини архітектурно-меморіального середовища.

Особливої гостроти проблема набуває в умовах сучасної війни, коли переосмислення культурної спадщини, пов'язаної з боротьбою за незалежність, стає не лише науковим, але й суспільно-політичним завданням. Поховання стрільців УГА у місті Белз репрезентують локальну форму героїко-меморіального дискурсу і водночас демонструють приклад матеріального занепаду: бетонні хрести без догляду, зруйновані або переміщені, зникають з культурного ландшафту.

У цьому контексті необхідним є комплексний підхід до вивчення, документування та збереження подібних об'єктів, зокрема через розробку практичних моделей реставрації, адаптованих до реальних (а часто – обмежених) умов польових і громадських ініціатив. Робота спрямована саме на те, щоб заповнити прогалини між меморіальним змістом, технічним станом і методами реставраційної дії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Упродовж 2022–2024 років в українській архітектурно-реставраційній дискусії все активніше обговорюються питання збереження локальної воєнної меморіальної архітектури в умовах сучасної війни, що створює необхідну наукову передумову для аналізу стрілецьких поховань у Белзі. Зокрема, О. Стасюк у статті «Формування нових військових цвинтарів в історичних містах Галичини» (2023) аналізує типологію сучасних меморіальних об'єктів на прикладі міст Галичини, наголошуючи на проблемах інтеграції нових меморіалів у міський простір, відомих випадках реставраційних ініціатив із використанням каменю та бетонної пластики, а також привертаючи увагу до ролі стрілецьких хрестів як виразного елемента національної пам'яті й культурної ідентичності [1, с. 178].

Водночас вона посиляється на дослідження Х. Харчук, яка вивчала військові поховання на

Личаківському та Янівському цвинтарях, аналізуючи типологію стрілецьких хрестів і виявляючи їхній культурно-символічний код [2, с. 53]. Робота О. Стасюк створює аналітичний контекст для розуміння, як бетонні стрілецькі хрести оцінюються в сучасній практиці меморіалізації й містобудівної політики.

Окремо, у статті Д. Шулікіна «Українська археологічна спадщина: під загрозою війни» від січня 2024 року акцентовано увагу на дефіциті нормативів та методик моніторингу й паспортизації пам'яток у воєнний час, що значно знижує шанси на збереження локальних військових об'єктів, включно зі стрілецькими кладовищами [3, с. 7–9]. Як підкреслює О. Стасюк, стрілецькі хрести не лише мають потенціал для естетичної реконструкції, але й страждають через брак облікової дисципліни – відсутність паспортизації, планування й документації [1, с. 179]. Ця проблема чітко вирізняється як системна у даному дослідженні, яке передбачає інвентаризацію, фотофіксацію й технічний опис конструкційних дефектів стрілецьких хрестів.

Водночас у публікації «Від символу до імені...» (Історична правда, 2024) розглядається сучасна українська концепція військової пам'яті, яка потерпає від хаотичності соціальних рішень: стрімке зведення меморіалів без урахування історичного контексту, конфлікти навколо меморіалізації, а також відсутність цілісної культурно-політичної політики [4, с. 2–3].

Окремі архівні свідчення, зокрема у Літописі Червоної Калини (1932, 1936) та газетах 1930-х років, фіксують чисельність і часткову ідентифікацію стрілецьких поховань у Белзі. Проте ці матеріали залишалися поза сферою системного архітектурно-реставраційного аналізу, що й зумовлює актуальність даного дослідження [5, с. 13; 6, с. 2–4; 7].

Незважаючи на наявність окремих наукових розвідок, комплексне опрацювання конкретного локального об'єкта – стрілецьких поховань у Белзі – досі не було здійснене. Це вимагає цілісного міждисциплінарного аналізу, який би охоплював архітектурну документацію, фотофіксацію, реставраційний опис та пропозиції щодо охоронного режиму.

Таким чином, дана стаття передбачає заповнення існуючої наукової прогалини за допомогою детального дослідження стрілецьких поховань у Белзі, що дасть змогу не лише зберегти важливий елемент національної пам'яті, але й сприятиме

розвитку методології вивчення та збереження військових меморіалів в Україні.

Мета статті. Метою статті є всебічне дослідження військових поховань вояків Української Галицької Армії у місті Белз як об'єкта локальної меморіальної архітектури початку XX століття, зосереджене на аналізі їхньої архітектурно-типологічної специфіки, технічного стану та рівня збереженості. Основна увага приділяється ідентифікації конструктивних і стилістичних особливостей стрілецьких хрестів, виготовлених із залізобетону, а також вивченню їхнього символічного значення у контексті національної пам'яті. У межах роботи ставиться завдання апробації методичних підходів до їхньої реставрації в умовах обмежених ресурсів, на основі польового обстеження, фотофіксації та експериментального відновлення пошкоджених елементів. Стаття покликана не лише актуалізувати проблему збереження воєнної меморіальної спадщини, але й надати обґрунтовані практичні рекомендації щодо її документації,

Іл. 1. Пам'ятний знак на Братській могилі 23 невідомих Стрільців УГА. Загальний вигляд від північного сходу. 2017. [Світлина автора]

охорони та реставраційного втручання в межах локальної культурної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Військові поховання періоду українсько-польської війни 1918–1919 років, що збереглися на території Белза, належать до небагатьох цілісних локальних фрагментів меморіальної інфраструктури Української Галицької Армії, що дійшли до сьогодення. Їхня наявність засвідчує не лише безпосередню участь міста в бойових діях, але й його роль як простору національної пам'яті, закоріненого в культурно-історичній географії Західної України. У Белзі, на кургані в північній частині міста, пам'ятка була знайдена в траві на військовому цвинтарі часів українсько-польської війни. Цвинтар знаходиться поза містом у полі, на відстані 157 м на північ від дороги Червоноград – Рава-Руська. Визначне місце – місце поховання воїнів УГА. Військовий цвинтар – невисокий курган. По центру західної межі встановлений металевий хрест висотою 2 м, ширина рамен – 90 см. У північно-західному куті кургану встановлено пам'ятний знак, який складається з власне меморіального хреста (по типу об'єкта реставрації) на постаменті та цоколя. Висота постаменту – 0,12 м. Цоколь прямокутний має розміри 2,0×1,15×0,12 м. Хрест має форму мальтійського (стрілецького) хреста. Висота 1,35 м, ширина рамен 0,6 м, товщина 0,12 м. По центру перетину рамен напис: «23 НЕВІДОМИХ СТРІЛЬЦІВ УГА 27.I-14.V 1919 р.». Є припущення, що об'єкт реставрації розбили, скрутили та виламали з меморіалу вандалським способом, а на його місце через якийсь проміжок часу встановили хрест по тому ж ескізу, який зберігся до сьогодення (іл. 1; іл. 2).

Проблематика таких об'єктів виходить далеко поза межі архітектурного чи матеріального аналізу. Вона містить питання культурної спадщини, охоронної політики, локальної ідентичності та пам'яті в умовах сучасної війни, коли значення боротьби за державність знову стало актуальним. Меморіальні об'єкти, пов'язані з УГА, зазвичай перебувають поза межами нормативного захисту або належного догляду. Як зазначає О. Стасюк, стрілецькі хрести – це не лише формальні маркери поховань, але візуальні коди, що формують образ національного героїзму в публічному просторі [1, с. 178]. Їхня деградація – це не лише фізичне руйнування матеріалу, але ерозія символічного наративу, через який нація осмислює власне минуле.

Вивчення поховань у Белзі відбувалося на основі міждисциплінарного підходу: включено історичну контекстуалізацію, архітектурний аналіз, технічну діагностику та реставраційне втручання. Основним об'єктом дослідження став один із бетонних стрілецьких хрестів, що зазнав значного пошкодження та був переданий на реставрацію. Його ідентичний за формою аналог, збережений на кургані, став контрольним зразком для відновлення первинної форми та пропорцій. Завдяки цьому було можливо відтворити геометрію ушкодженого хреста без реконструктивних домислів, використовуючи точні обміри та графічні методи. Під час обстеження також виявлено ознаки внутрішнього армування, характерного для залізобетонних поховальних об'єктів 1920–1930-х років.

Таким чином, локальне дослідження в Белзі не є самоціллю, а радше – практичною реалізацією ширшої методичної ідеї: як саме в умовах обмежених ресурсів та правового вакууму можна здійснювати науково обґрунтоване втручання у воєнну меморіальну архітектуру. Реставрація стрілецького хреста тут є прикладом не лише технічного відновлення, але й збереження наративної пам'яті, яку ці об'єкти репрезентують у міському середовищі.

Архітектурна форма стрілецьких хрестів, досліджених у Белзі, відповідає типовим моделям, що були поширені в Галичині і застосовувалися для позначення поховань вояків Української Галицької Армії. Це монолітні конструкції з армованого бетону, які вирізняються геометричною строгістю, стриманою пластикою та симетрично збалансованими пропорціями. Аналіз обох об'єктів (реставрованого та збереженого на полі) дав змогу встановити, що вони були виконані за однією формою – ймовірно, виготовленою у напівсерійних умовах, із типовими для регіону пропорціями. Їхня висота становить приблизно 135 см, ширина рамен – 60 см, товщина – 12 см. Площини хреста мають характерне фасетування по периметру, що формує легку об'ємність при мінімальному декоративному опрацюванні.

Змістову вагу пам'ятки значною мірою підсилює напис, виконаний у центральній частині хреста:

«23 НЕВІДОМИХ СТРІЛЬЦІВ УГА 27.I–14.V 1919 р.»

За конструкцією напис є рельєфним – у формі заглиблених гнізд, у які колись були вставлені пластиківі літери. Внаслідок їхньої втрати на поверхні

Іл. 2. Зруйнований пам'ятний знак поряд зі встановленим. Об'єкт реставрації. 2017. [Світлина автора]

залишився чіткий «негатив» – витиснений контур літер, який зберігає інформативність і є основним ідентифікатором поховання (іл. 3). Це дає змогу трактувати хрест не лише як типовий меморіальний маркер, але як специфічне історичне свідчення з прив'язкою до конкретної події та дати.

Матеріал об'єкта – середньозернистий бетон з домішками щебеню та піску, з внутрішнім арматурним каркасом із сталевих прутків, частково виявлених на зламаних ділянках. Структура бетону – пориста, із вираженими слідами вивітрювання, особливо в місцях без оздоблення. Поверхня має мікротріщини, спричинені багаторічною дією вологи, температурних перепадів та природного старіння цементного в'язучого. Водночас хрест, який потрапив на реставрацію, не мав ознак побілки, завдяки чому зберігав більш автентичну структуру поверхні. Це дещо контрастує з іншими стрілецькими хрестами у Белзі – як з тим, що залишився на кургані, так і особливо з тими, що розташовані на міському цвинтарі. Усі

Іл. 3. Зображення напису. Витиснений контур літер.
2018. [Світлина автора]

Іл. 4. Залізобетонний хрест. Об'єкт реставрації.
Стан до проведення реставраційних робіт.
Значні механічні пошкодження. Великі втрачені об'єми.
Пил, глина, біоорганізми та інші забруднення. 2018.
[Світлина автора]

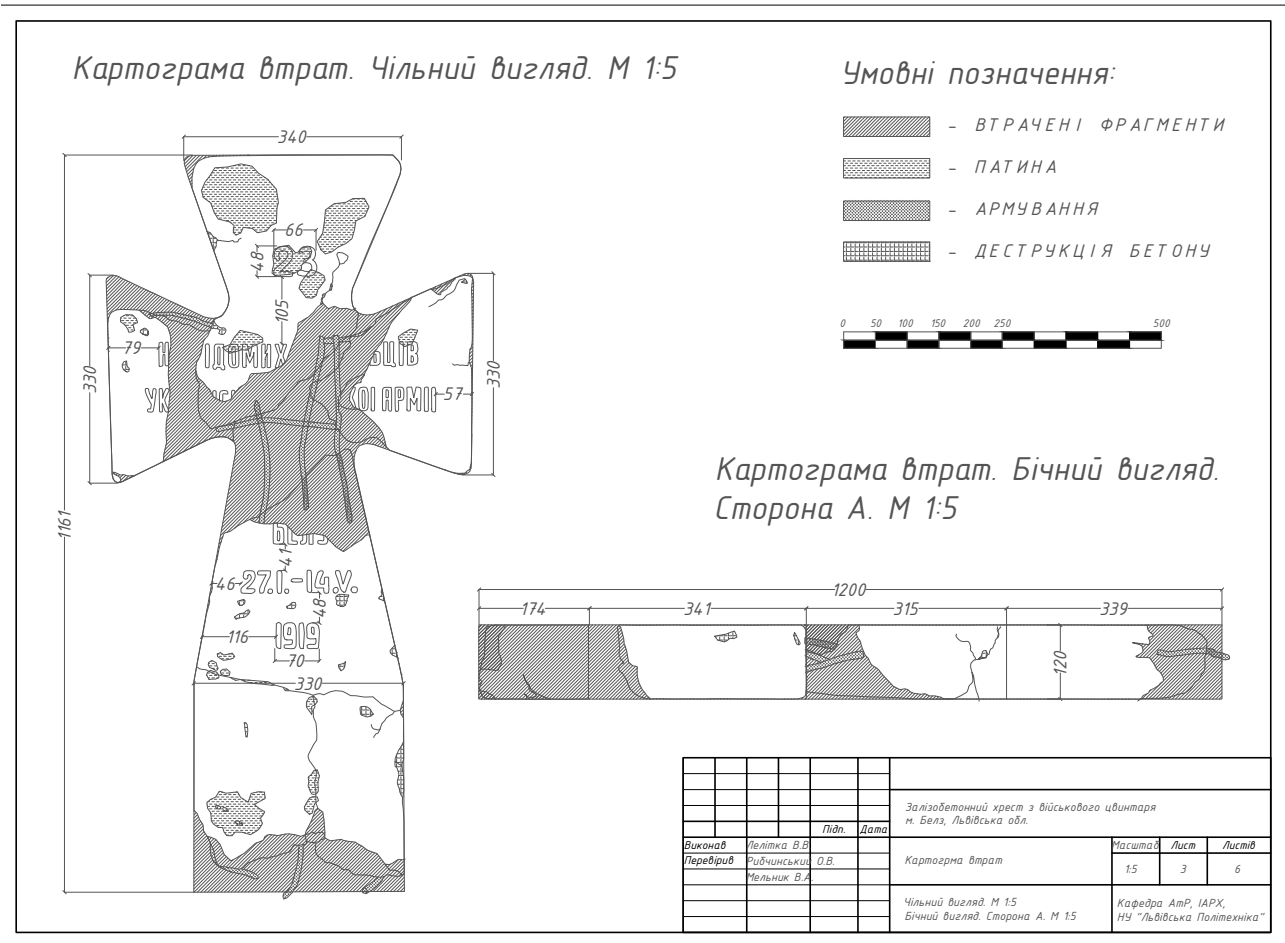
вони були вкриті вапняною побілкою, яка утворила щільну кірку, що спричинила порушення паропроникності бетону. Як наслідок, у поєднанні з атмосферними умовами, це призвело до кристалізації солей, мікротріщин і відшарування верхнього шару. Під час студентської практики автор статті особисто здійснював розчищення низки таких хрестів від побілки, що дало змогу видалити деградований вапняний шар, стабілізувати поверхню та виявити автентичну фактуру бетону. Цей емпіричний досвід підтверджує згубність побілкових втручань для бетонної меморіальної архітектури та демонструє потенціал ручної розчистки як початкового етапу реставраційних дій.

Фотофіксація та креслення, виконані до початку реставраційного процесу, задокументували поточний стан хреста, локалізацію ушкоджень і зони втрат (іл. 4; іл. 5). Ці матеріали стали основою для проєктування реставраційного втручання. Незважаючи на обмежені ресурси, було дотримано принципу наукової реконструкції на основі аналогічного зразка, що зберігся на місці. Це дало змогу з високою точністю відновити геометрію та матеріальний вигляд пам'ятки без порушення її історичної автентичності.

Таким чином, архітектурний та матеріальний аналіз стрілецького хреста в Белзі дає змогу не лише відтворити об'єкт у його первинному вигляді, але й сформулювати низку висновків щодо типології, збереженості та потенціалу таких поховань до обґрунтованої реставрації. Вони становлять важливу частину національного героїчного наративу та потребують делікатного, але методично точного втручання.

Наступним етапом дослідження стала практична реалізація реставраційного втручання, здійсненого у 2017–2018 роках у рамках дипломної роботи в Національному університеті «Львівська політехніка». Процес реставрації охоплював низку методично обґрунтованих дій, кожна з яких документувалася як фотографічно, так і у вигляді технічних схем (іл. 6). Реставраційні заходи було розпочато з попереднього фотофіксування об'єкта, проведення детальних обмірів та складання обмірних креслень і картограм втрат. Це допомогло зафіксувати геометрію хреста в деформованому стані та сформувати візуальну основу для подальших втручань.

Початкові етапи включали поетапне очищення хреста – спочатку сухе (пензлями та щітками), далі – із застосуванням слабого мильного розчину, а потім біоцидного засобу Impragnierung

Іл. 5. Картограма втрат. Чільний/Бічний вигляд. М 1:5. 2018. [Світлина автора]

BFA (Remmers) для видалення моху, органіки та біологічного нальоту, що вразив поверхню бетону (іл. 7; іл. 8). Після очищення було здійснено механічне вирівнювання деформацій конструкції – вручну та з допомогою важелів і підстукування по армуванню через дерев'яні прокладки. Хрест поступово повернувся до стабільного стану, наближеної до первинної осьової симетрії.

Особливо складним етапом стало очищення внутрішнього армування від корозії, що вимагало застосування перетворювачів іржі та подальшого механічного зачищення. Завдяки цьому вдалося стабілізувати арматурну сітку, яка відігравала важливу роль у несучій здатності пам'ятки.

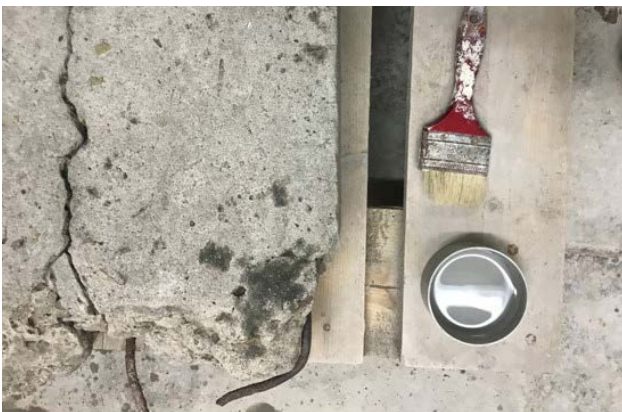
Фінальним етапом реставрації стало доповнення втрачених фрагментів бетонним розчином – без формування нових частин, а завдяки локальному моделюванню втрат безпосередньо на об'єкті. Це дало змогу зберегти автентичність матеріалу, уникаючи зайвих реплік або замін. Особливу увагу було приділено фактурі доповнень – поверхня нових сегментів ретельно оброблялася вручну до досягнення текстури,

Іл. 6. Вирівнювання деформації об'єкта відносно площини та осі. Процес визначення осі симетрії. 2018. [Світлина автора]

Іл. 7. Очищення поверхні водою та слабким мильним розчином від залишків бруду. 2018. [Світлина автора]

Іл. 8. Очищення об'єкта від забруднень за допомогою Impragnierung BFA (Remmers). 2018. [Світлина автора]

Іл. 9. Фрагмент надання доповненим частинам фактури, максимально схожої до натуральної. 2018. [Світлина автора]

максимально наближеної до оригіналу (іл. 9; іл. 10). Завершальним кроком стало зміцнення бетонної основи пам'ятки кремнійорганічним гідрофобізатором KSE 100 (Remmers), що підвищив стійкість до вологи й атмосферних впливів.

Іл. 10. Об'єкт реставрації. Вигляд до та після проведення реставраційних робіт. Чільний вигляд. 2018. [Світлина автора]

Кінцевий вигляд пам'ятки залишено із чіткою візуалізацією втрат, що дозволяє відрізнити оригінальні та відреставровані частини, зберігаючи наукову чесність втручання.

Таким чином, дослідження стрілецького хреста в місті Белз та реалізована реставрація стали прикладом комплексного підходу до збереження локального об'єкта воєнної меморіальної архітектури. Завдяки виконаній роботі вдалося не лише технічно відновити пам'ятку, але й апробувати модель локального втручання, що інтегрує архітектурну документацію, матеріалознавчий аналіз, історичний контекст і реставраційну практику. Це особливо важливо в умовах обмеженого фінансування та відсутності державних програм підтримки некапіталізованих поховань доби визвольних змагань.

Вивчення хрестів у Белзі виявило типову для України проблему – масове занедбання бетонних меморіалів, які мають високу національну, історичну й символічну цінність. Завдяки аналізу їхнього технічного стану вдалося зафіксувати типовий ланцюг деструкцій: вандалізм, природна деградація бетону, біологічні ураження, вплив побілки, відшарування фактури та корозія арматури. Цей ланцюг формує модель поведінки таких пам'яток у середовищі, яке не має системного охоронного або облікового втручання.

Науково-практичні результати роботи можна сформулювати в кількох аспектах.

1. *Архітектурно-типологічна модель*: стрілецькі хрести в Белзі підтверджують існування стандартизованої регіональної форми бетонного

поховального маркера УГА з геометричною простотою та мінімалістичним символічним наповненням. Це дає змогу використовувати подібні хрести як архетип під час реконструкції втраченої поховальної пластики в інших локаціях.

2. *Документація та технічна фіксація*: проведена фотофіксація, креслення, картографування пошкоджень і обмірні креслення створили архів, що дає змогу зберегти інформацію про об'єкт у разі його втрати чи повторного ушкодження. Такі документи можна інтегрувати у майбутні державні реєстри або локальні охоронні бази.

3. *Методика втручання*: на прикладі реставрації хреста апробовано модель мінімального втручання – доповнення втрат, локальне моделювання форм без заміни об'єкта, збереження рельєфу написів, гідрофобізація замість фарбування. Це формує новий підхід до консервації воєнних поховань без втрати їхньої архівної правдивості.

4. *Мобільність і масштабованість*: модель втручання не потребує спеціалізованих установ або лабораторій, тому її можна реалізувати в інших містах Галичини з подібними похованнями – за участю студентів, волонтерів, локальних громад. Саме це відповідає сучасним умовам війни, коли важливо мобілізувати не лише бюджет, але й ресурси громади та освітніх закладів.

5. *Інтеграція у політику охорони спадщини*: на основі цього кейсу можна сформулювати методичні рекомендації для структур охорони культурної спадщини на місцевому рівні – зокрема щодо інвентаризації бетонних поховань, недопущення повторної побілки, створення картографічних баз, фіксації написів і впровадження малих реставраційних програм.

Загалом дослідження демонструє, що навіть один конкретний об'єкт може виступати матрицею методичного підходу до консервації ширшого шару воєнної меморіальної архітектури. А поєднання історико-культурного аналізу з технологією локального втручання формує міждисциплінарну основу для майбутніх дій у сфері збереження спадщини доби визвольних змагань, зокрема в умовах війни, що триває.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Результати проведеного дослідження дають змогу зробити низку важливих висновків, що мають як наукове, так і прикладне значення в контексті збереження воєнної меморіальної спадщини України.

1. Поховання вояків Української Галицької Армії у Белзі є цінним пластом локальної історичної пам'яті, втіленим у формі стрілецьких

бетонних хрестів – унікальних для регіону зразків меморіальної архітектури міжвоєнного періоду. Вони є не лише місцями індивідуальної або колективної пам'яті, але й носіями візуального коду героїчного наративу доби визвольних змагань.

2. Архітектурно-типологічний аналіз хрестів у Белзі виявив типову форму монолітного поховального маркера з геометричною симетрією, фасетованими краями та рельєфним написом, що був реалізований у вигляді пластикових літер. Це дозволяє класифікувати хрести як частину поширеної, але мало дослідженої серії бетонних воєнних меморіалів УГА.

3. Діагностика технічного стану показала, що основними чинниками руйнування є атмосферна волога, циклічне замерзання-розмерзання, біологічне ураження, а також побілка вапном, що створила непридатну для бетону герметичну кірку. Розчищення цих нашарувань, проведене у межах практичної діяльності автора, дало змогу виявити автентичну фактуру та форму об'єктів.

4. Виконане реставраційне втручання стало прикладом локальної практики збереження спадщини. Замість повного копіювання чи демонтажу, реставрація полягала в доповненні втрат на самому об'єкті, ручному моделюванні поверхні та стабілізації конструкції. Процес був здійснений з використанням доступних матеріалів та інструментів, що демонструє можливість впровадження подібних рішень у польових умовах без залучення масштабних ресурсів.

5. Науково-практична цінність дослідження полягає в апробації методики, яку можна масштабувати. Архітектурна документація, фотофіксація, опис технічного стану, ручне відновлення фактури та обмежене втручання без втрати автентичності – усе це може лягти в основу методичних рекомендацій для інших регіонів, де збереглися подібні поховання.

6. Дослідження також виявило системну проблему – брак паспортизації та охоронного статусу об'єктів поховальної спадщини УГА, що ставить під загрозу їх збереження в умовах війни. Це підкреслює потребу в інтеграції воєнних поховань до політики охорони культурної спадщини як на локальному, так і на державному рівні.

Перспективи використання результатів дослідження: застосування методики в практиці реставраційних шкіл та волонтерських ініціатив; використання архівної документації як підґрунтя для реєстрації об'єктів як пам'яток місцевого значення; підготовка навчальних кейсів для студентів-реставраторів і архітекторів; інтеграція

напрацьованої моделі до регіональних програм з охорони воєнної спадщини; основа для подальших міждисциплінарних досліджень, що поєднують архітектуру, історію, краєзнавство й політику пам'яті.

Таким чином, дослідження військових поховань у Белзі поєднує локальне архітектурне

обстеження з формуванням універсальної моделі реставраційного втручання, що може бути масштабована на інші об'єкти воєнної спадщини України. Запропоновані методичні підходи здатні стати основою для інтеграції воєнних меморіалів до системи культурної політики та охорони пам'яток.

Список використаних джерел

1. Стасюк О. Формування нових військових цвинтарів в історичних містах Галичини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія Архітектура*. 2023. № 1 (9). С. 177–184.
2. Харчук Х. Історико-меморіальні поховання на Янівському цвинтарі у Львові наприкінці XIX – XX століть. *Вісник НТШ*. 2011. № 46. С. 51–55.
3. Шулікін Д. Українська археологічна спадщина: під загрозою війни. Світ. 2024. 15 січня. URL: <https://expedicia.org/ukrainska-arkheologichna-spadshhina-pi/>.
4. Герасим Г. Від символу до імені: у пошуку власних моделей військового цвинтаря. *Історична правда*. 2024. 3 грудня. С. 2–3.
5. Архівні матеріали про стрілецькі поховання УГА в Белзі. *Літопис Червоної Калини*. 1932. Ч. 2 (лютий). С. 13.
6. Архівні матеріали про стрілецькі поховання УГА в Белзі. *Літопис Червоної Калини*. 1936. Ч. 6 (червень). С. 2–4.
7. І. Н. Цвинтар українських поляглих на Янівським. *Діло*. № 293 (13.838). Львів, 1 листопада 1934 р. С. 3. Джерело доступу: Архів української періодики онлайн «LIBRARIA». URL: <https://libraria.ua/issues/192/19690/>.

References

1. Stasiuk, O. (2023). Formuvannia novykh viiskovykh tsvyntariv v istorychnykh mistakh Halychyny [Formation of new military cemeteries in historical towns of Halychyna]. *Visnyk Natsionalnoho Universytetu "Lvivska Politekhnikha": Seriiia Arkhitektura*, (1)9, 177–184.
2. Kharchuk, Kh. (2011). Istoryko-memorialni pokhovannia na Yanivskom tsvyntari u Lvovi naprykintsy XIX–XX stolit [Historical and memorial burials at Yaniv Cemetery in Lviv in the late 19th – 20th centuries]. *Visnyk NTSh*, (46), 51–55.
3. Shulikin, D. (2024, January 15). Ukrainska arkheolohichna spadshchyna: pid zahrozoiu viiny [Ukrainian archaeological heritage under threat of war]. *Svit*. Retrieved from <https://expedicia.org/ukrainska-arkheologichna-spadshhina-pi/>.
4. Herasym, H. (2024, December 3). Vid symvolu do imeni: u poshuku vlasnykh modelei viiskovoho tsvyntaria [From symbol to name: In search of national models of the military cemetery]. *Istorychna Pravda*, 2–3.
5. Arkhivni materialy pro striletski pokhovannia UHA v Belzi [Archival materials on UGA riflemen's burials in Belz]. (1932, February). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 2, 13.
6. Arkhivni materialy pro striletski pokhovannia UHA v Belzi [Archival materials on UGA riflemen's burials in Belz]. (1936, June). *Litopys Chervonoi Kalyny*, 6, 2–4.
7. I. N. (1934, November 1). Tsvyntar ukrainskykh poliahlykh na Yanivskym [Cemetery of the Ukrainian fallen at Yaniv Cemetery]. *Dilo*, No. 293 (13 838), p. 3. Retrieved from *Libraria: Online Archive of Ukrainian Periodicals*. Retrieved from: <https://libraria.ua/issues/192/19690/>.

Подано до редакції 14.10.2025
Статтю прийнято 24.10.2025
Опубліковано 31.10.2025